

SEC

SAMENLEVING EN CRIMINALITEIT

W

wetenschappelijk

O

onderzoek- en

D

documentatie

C

centrum

SCHOOL EN DELINQUENTIE

Tussentijds verslag van een Vergelijkend Scholenonderzoek naar de relatie tussen school en delinquentie

Ministerie van
Justitie

Onderzoeker: Chris Baerveldt

Onderzoeksteam: Chris Baerveldt
Arja Schiewold
Marcel van Hooff

VOORWOORD

Het Vergelijkend Scholenonderzoek is een project van het Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatie Centrum (WODC) van het Ministerie van Justitie. Object van het onderzoek is de relatie tussen school en vormen van veel voorkomende criminaliteit van scholieren. Het gaat daarbij om relatief kleine vergrijpen, zoals winkeldiefstal, vernieling en vandalisme. Het onderzoek is uitgevoerd in het kader van het Beleidsplan Samenleving en Criminaliteit (1985, zie ook de voortgangsrapportage van 1986). Het kabinet geeft in dat beleidsplan als een van de hoofdlijnen aan de wens tot versterking van de binding aan de samenleving van de opgroeiende generatie. Aangezien vrij algemeen wordt aangenomen dat middelbare scholen in Nederland een belangrijke rol spelen bij het totstandkomen van die binding, is op het WODC besloten tot twee onderzoeksprojecten met als thema "School en Criminaliteit". Beide projecten zijn gericht op de verklaring en bestrijding van criminaliteit onder jongeren. Het eerste project omvat een experiment bij het Lager Beroeps Onderwijs. Het tweede project onderzoekt de relatie van de nu bestaande praktijk op scholengemeenschappen MAVO/HAVO/VWO met het al of niet delinquent gedrag van de MAVO-leerlingen van die scholengemeenschappen. Voor u ligt het eerste interimverslag van het tweede project, het Vergelijkend Scholenonderzoek.

Voor een korte samenvatting van opzet en resultaten van het onderzoek, wil ik verwijzen naar hoofdstuk 5 ("Samenvatting en Conclusies"). Hoofdstuk 5 is onafhankelijk van de rest van het rapport te lezen.

Aan de totstandkoming van dit interimrapport is door diverse mensen meegewerkt. In de eerste plaats wil ik de contactpersonen van de scholen bedanken. Zij hebben over het algemeen graag meegewerkt aan dit voor hen toch wel gevoelige onderzoek. Verder ben ik dank verschuldigd aan Josine Junger-Tas, supervisor van het onderzoek, en de leden van de begeleidingscommissie, die mij van veel nuttig en vaak stimulerend commentaar hebben voorzien. Ab Mooijaart gaf een welkome ondersteuning bij het oplossen van statistische en methodologische problemen. Joke Ketel vulde ons team efficiënt aan tijdens het afnemen van de enquêtes bij leerlingen. Annemieke Meuwese ben ik dankbaar voor de inventieve wijze waarop ze problemen bij de invoer van gegevens steeds wist te overwinnen. Tenslotte wil ik nog opmerken dat ik in Arja Schiewold en Marcel van Hooff twee uitstekende assistenten heb gehad.

Den Haag, oktober 1987
Chris Baerveldt

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding tot het onderzoek	1
1.1	Doel en vraagstelling van het onderzoek	1
1.2	Theoretische achtergrond van het onderzoek	1
1.3	Opzet en uitvoering van het onderzoek	3
2	MAVO-leerlingen en delinquent gedrag	5
2.1	De leerlingen	5
2.2	Buiten school gepleegde delicten	5
2.3	Binnen school gepleegde delicten	8
2.4	Delinquentie binnen en buiten school	9
2.5	Schoolresultaten, schoolervaringen, schoolhouding en delinquent gedrag van leerlingen	11
2.6	De achtergrond van leerlingen en delinquent gedrag	13
3	Schoolkenmerken en delinquentiegraad	15
3.1	Schoolkenmerken	15
3.2	De delinquentiegraad van scholen	17
3.3	Fysieke en administratieve schoolkenmerken en delinquentiegraad	18
3.4	De leerlingenpopulatie en de delinquentiegraad van scholen	20
3.5	Schoolorganisatie en delinquentiegraad	21
3.6	Schoolcultuur en delinquentiegraad	22
4	Uitgelicht: spijbelen en delinquentie	25
4.1	Het spijbelgedrag van leerlingen	25
4.2	Spijbelen en de reacties van de school	26
4.3	Spijbelen en delinquentie	27
5	Samenvatting en conclusies	29
5.1	Inleiding	29
5.2	Resultaten: het delinquent gedrag van leerlingen	29
5.3	Resultaten: de delinquentiegraad van scholen	30
5.4	Conclusies	31

Bijlage 1: Verantwoording leerlingschalen

Bijlage 2: Lijst van vermelde literatuur

1 INLEIDING TOT HET ONDERZOEK

1.1 Doel en vraagstelling van het onderzoek

Het Vergelijkend Scholenonderzoek heeft als doel aan te geven waar scholen mogelijkheden hebben om delinquent gedrag van leerlingen te voorkomen. Het gaat er daarmee niet om te onderzoeken wat het belang van de school voor het ontstaan van delinquent gedrag is in vergelijking met bijvoorbeeld de effecten van sociale klasse of ouderlijk milieu. Ook de gelegenheidsstructuur van de veel voorkomende criminaliteit buiten de school vormt, omdat ze door de school niet of nauwelijks te beïnvloeden is, geen object van onderzoek. Het gaat in dit onderzoek om het vinden van schoolkenmerken die verbonden zijn met delinquent gedrag (daarbij gaat het overigens om criminaliteit zowel binnen als buiten de school) van leerlingen. In het bijzonder zijn daarbij schoolkenmerken van belang die door de school zelf te beïnvloeden zijn.

Uit eerder onderzoek is gebleken dat scholen, naast bijvoorbeeld het gezin, een zelfstandig effect hebben op de criminaliteit van hun leerlingen (zie o.a. Junger-Tas, 1983). Bovendien blijkt dat scholen qua organisatie en qua schoolsfeer ("ethos") sterk kunnen verschillen en ook, daaraan gekoppeld, sterk verschillen voor wat betreft schoolhouding, studieresultaten, spijbelgedrag en delinquent gedrag van hun leerlingen (zie o.a. Rutter e.a., 1979; Van Marwijk Kooy, 1984; De Vries, 1987). In Nederland is de wijze waarop de school invloed uitoefent op delinquent gedrag van haar leerlingen, nog nauwelijks onderzocht. Dat heeft ertoe geleid dat het onderzoek tot nu toe weinig aangrijpingspunten voor preventie door scholen heeft opgeleverd. Het Vergelijkend Scholenonderzoek wil die aangrijpingspunten wel bieden. Daarom is dit onderzoek in de eerste plaats gericht op delinquentie verklarende factoren die voor de school zelf grijpbaar zijn.

1.2 Theoretische achtergrond van het onderzoek

Vertrekpunt voor het Vergelijkend Scholenonderzoek is de sociale controletheorie (o.a. Hirschi, 1969). Deze theorie gaat ervan uit dat delinquentie het gevolg is van het ontbreken van een effectieve vorm van sociale integratie. Hoe die integratie eruit moet zien, is onderwerp van discussie en onderzoek geweest. Hirschi formuleert 4 criteria. Twee daarvan zijn criteria voor de betreffende individuen: (1) individuen moeten traditionele normen en waarden (beliefs) onderschrijven, (2) ze moeten een positieve inzet (commitment) hebben op school of op hun werk. Deze criteria zeggen op zich niets over de relatie van de individuen met hun omgeving. Twee andere criteria doen dat wel: (3) individuen moeten hechte banden (attachment) hebben met significante personen en (4) goed functioneren (involvement) in traditioneel conformerende sociale subsystemen.

Voor het Vergelijkend Scholenonderzoek zijn vooral het tweede (commitment) en het vierde criterium (involvement) van belang. De zin van onderzoek naar waarden en normen (beliefs) is niet altijd duidelijk. Zo blijkt uit een onderzoek van Junger-Tas (1983) dat jongeren die delicten plegen, zeer vaak conventionele normen onderschrijven. Het lijkt erop dat veel leerlingen er een soort "dubbele moraal" op na houden. Bovendien blijft het, zelfs waar we eventuele verbanden tussen moraal en gedrag vinden, de vraag of conformerende normen tot conformerend gedrag leiden of dat de relatie andersom ligt. Daarom is er in het Vergelijkend Scholenonderzoek slechts summier aandacht besteed aan de normen en waarden van leerlingen ten opzichte van delinquent gedrag. Het door ons gehanteerde type onderzoek maakt het ons bovendien niet goed mogelijk om eventuele effecten van hechte banden met significante personen op zinvolle wijze te onderzoeken. In ons onderzoek rich-

ten we ons daarom met name op de inzet van leerlingen op school en het goed functioneren in de traditioneel conformerende subsystemen van de school.

Op school hebben leerlingen te maken met invloeden van "de school" (het instituut, gevormd door schoolleiding, leerkrachten en onderwijsondersteunend personeel) en de invloeden van de scholierencultuur.

"De" scholierencultuur bestaat in feite niet. Waar we over het algemeen spreken over scholierencultuur, bedoelen we een bonte verzameling van groepjes leerlingen, ieder met hun eigen sfeer. Leerlingen blijken zich vooral wat aan te trekken van hun eigen subgroep en betrekkelijk weinig van leerlingen uit de andere groepen. Dat betekent dat delinquent gedrag waarschijnlijk ook gebonden is aan de normen van de eigen groep. Aanwijzingen voor een dergelijke subgroepsgewijze "vestiging" van delinquent gedrag, vinden we in de belangrijke invloed die aan vriend(inn)enkring van de leerling kan worden toegeschreven (zie o.a. Bruinsma, 1985).

Subgroepsystemen of niet, belangrijk blijft uiteraard ook het instituut school. Het functioneren van leerlingen binnen de school en de inzet van die leerlingen kunnen nogal verschillen. Inzet en functioneren worden beïnvloed door het sociaal klimaat dat de school weet te creëren. In dit verslag bespreken we vier soorten kenmerken die in principe invloed zouden kunnen hebben op dat sociaal klimaat:

1. fysieke en administratieve schoolkenmerken, zoals de plaats waar de school staat, de richting van de school (openbare scholen, bijzondere scholen) en het aantal leerlingen.
2. achtergrondkenmerken van de leerlingenpopulatie, zoals de sociaal economische status en religie van de ouders van de instroom (brugklas) en door het hoofd van de basisschool verstrekte schoolkeuze-adviezen.
3. kenmerken van de schoolorganisatie, zoals de wijze waarop absentie geregistreerd en afgehandeld wordt, de wijze waarop nieuwe leerkrachten worden begeleid en de rol van de directie.
4. kenmerken van de schoolcultuur, zoals de wijze waarop leerlingen en leerkrachten met huiswerk omgaan en enige indicaties van de sociale sfeer.

De fysieke en administratieve kenmerken van de school zijn door de school zelf nauwelijks te beïnvloeden. Wat minder geldt dat waarschijnlijk voor de kenmerken van de leerlingenpopulatie: in een gebied van concurrerende scholen kunnen scholen wellicht met kans van slagen, proberen invloed uit te oefenen op hun leerlinginstroom. Van belang is hiernaast onderzoek naar de effecten van organisatiekenmerken en schoolcultuur: scholen hebben immers mogelijkheden om (weliswaar binnen strenge kaders) de schoolcultuur te veranderen en hun organisatie een eigen karakter te geven.

In dit interimrapport geven we onze eerste bevindingen aan de hand van de gegevens uit het eerste jaar van onderzoek. In de volgende paragraaf beschrijven we de onderzoeksoptzet en geven we een beknopt overzicht van het design en van de activiteiten die door ons in dat jaar ten behoeve van het onderzoek verricht zijn. In hoofdstuk 2 onderzoeken we het delinquent gedrag van de bij het onderzoek betrokken leerlingen. In ons zoeken naar oorzaken van delinquent gedrag laten we hier schoolkenmerken nog even buiten beschouwing. In hoofdstuk 3 betrekken we wel schoolkenmerken in onze analyse. We kijken achtereenvolgens naar de relatie van fysieke en administratieve schoolkenmerken, kenmerken van de leerlingenpopulatie en enige organisatorische kenmerken met de delinquentiegraad van scholen. Ook de schoolcultuur komt, zij het summier, aan de orde. Spijbelen, spijbelbestrijding en de relatie van die twee met delinquent gedrag komen apart aan de orde in hoofdstuk 4. We eindigen met de samenvatting en de conclusies (hoofdstuk 5).

1.3 Opzet en uitvoering van het onderzoek

Het Vergelijkend Scholenonderzoek wordt uitgevoerd in 2 fasen. Fase 1 omvat een breed onderzoek bij een vrij groot aantal (52) scholen, gericht op het naar voren halen van globale verbanden en het maken van een selectie van scholen voor fase 2. Fase 2 is de verdiepingsfase, waarbij slechts een beperkt aantal geselecteerde scholen betrokken zal worden. Bij fase 2 gaat het om de relatie van delinquent gedrag met moeilijk meetbare grootheden, zoals de wijze waarop de school haar organisatie vormgeeft en de schoolsfeer. We beperken ons in dit interimrapport verder tot fase 1.

Omdat het ons gaat om het vinden van resultaten waar de school iets aan heeft, is er voor gekozen om in fase 1 scholen van hetzelfde type te vergelijken uit een vergelijkbare omgeving, met een vergelijkbare leerlingenpopulatie. In fase 1 werden daarom alleen scholen uit de grootste 17 steden benaderd. Deze grotere steden zijn voor het onderzoek interessant, omdat ze te maken hebben met relatief veel kleine criminaliteit van jongeren (Van Dijk, 1986). Aangezien we ons wilden beperken tot een enkel schooltype, hebben we gekozen voor onderzoek bij scholengemeenschappen voor MAVO/HAVO/VWO. Zelfstandige MAVO's en scholengemeenschappen die naast een MAVO-, HAVO- en VWO-afdeling nog een afdeling hadden, werden niet benaderd. Uiteindelijk zijn we op een selectie van 61 scholengemeenschappen van het door ons gewenste type uitgekomen. Al deze scholengemeenschappen hebben we om hun medewerking gevraagd, met als resultaat dat 52 van de 61 scholen (een respons van 85%) meededen met het onderzoek in de eerste fase. De non-responsgroep week overigens qua verdeling naar grootte, schoolrichting (openbaar, bijzonder) en plaats niet duidelijk af van de responsgroep.

In fase 1 van dit onderzoek zijn op vier verschillende wijzen gegevens verzameld. Gegevens kwamen achtereenvolgens uit de lijst "Dagscholen voor VWO, HAVO en MAVO" CBS (CBS, 1984), van een kennismakingsronde langs de scholen, van een interview met leerlingen van die scholen en tenslotte van een kleine postenquête.

De "Lijst van scholen" bevatte een aantal fysieke en administratieve kerngegevens van alle Nederlandse scholen per 1 september 1983. Het ging om het adres, het schooltype (onderwijselementen), de richting van de school (openbaar, confessioneel, bijzonder) en tenslotte aantallen leerlingen per leerjaar, examenkandidaten en geslaagden per afdeling. De gegevens over aantallen leerlingen werden, met behulp van de kleine postenquête, later aangevuld met recentere gegevens (per 1 september 1986).

In een kennismakingsronde zijn alle MAVO-conrectoren van de betreffende scholen bezocht. Hoewel deze ronde niet in de eerste plaats bedoeld was als interview, leverde ze wel veel informatie over de scholen op. Het ging daarbij om gegevens over de schoolomgeving, de leerlingenpopulatie en enkele globale kenmerken van de schoolorganisatie.

Voor het onderzoek werd voor elke school gezocht naar een MAVO3-klas die qua sociaal karakter "representatief" was voor het derde jaar MAVO van die school. De leerlingenenquête werd alleen gehouden onder de leerlingen van deze geselecteerde klas. Op deze wijze werd de extra belasting voor de meewerkende scholen zo klein mogelijk gehouden.

Aan de enquête werkten 1.228 leerlingen mee. Over het algemeen werden de vragen serieus en geconcentreerd ingevuld. Slechts enkele leerlingen weigerden de enquête in te vullen. Van 16 leerlingen waren de vragen over binnenschoolse delinquentie niet ingevuld of niet bruikbaar. Van 11 leerlingen waren de antwoorden over buitenschoolse delinquentie niet aanwezig of onbruikbaar. Uiteindelijk bleken slechts 7 leerlingen op geen enkele vraag over delinquent gedrag een bruikbaar antwoord te geven.

De leerlingenenquête leverde gegevens op over delinquent gedrag van de leerlingen, spijbelgedrag, schoolhouding en leermotivatie en schoolervaringen.

Zoals eerder aangegeven, maken we onderscheid tussen delinquent gedrag binnen en delinquent gedrag buiten school. Aangezien het ging om lichte vormen van criminaliteit, hebben

we ons beperkt tot vragen over relatief kleine vergrijpen: winkeldiefstal, zwartrijden, diefstal van schoolmaterialen, diefstal van fiets, vandalisme (binnen en buiten school) en lichtere vormen van geweld (schoppen en slaan, dreigen met mes). Deze methode van gegevens verzamelen over delinquentie (self report) levert over het algemeen valide resultaten op, zolang men zich beperkt tot onderzoek naar relatief lichte vergrijpen bij niet al te heterogene populaties (Hirschi, 1981). Aan beide voorwaarden is in dit onderzoek voldaan. Toch bleek de afname van de vragen over delinquent gedrag niet geheel zonder problemen te zijn. Vanwege budgettaire en organisatorische beperkingen was gekozen voor een schriftelijke klassikale enquête. Oorspronkelijk was het de bedoeling om aan elke leerling te vragen of ze een delict gepleegd hadden en vervolgens hoe vaak ze dat delict dan hadden gepleegd. Met een dergelijke lijst is een proefenquête gehouden. De resultaten van deze lijst bleken echter niet betrouwbaar te zijn. De nadruk bleek bij de proefenquête zo sterk op delinquent gedrag te liggen, dat sommige leerlingen de vragenlijst niet meer serieus invulden. Vanwege het klassikale karakter van de afname, leek het ons niet goed mogelijk om dit tijdens de afname van de enquête te corrigeren. Daarom is gekozen voor een lijst waarin de nadruk niet zo sterk op criminaliteitsvragen zou liggen. Er werden daarom geen vragen meer gesteld werden over de frequenties van eventueel gepleegde delicten. De resultaten van een tweede proefenquête bij een andere klas gaven ons de verwachting dat deze gecorrigeerde lijst geen problemen meer zou opleveren. De enquête verliep uiteindelijk inderdaad naar wens.

Naast vragen over delinquentie, bevatte de enquête ook vragen over eventueel spijbelgedrag. Bij die vragen ging het om de frequentie van het spijbelen en de reactie van de school daarop. Verder zijn er vragen gesteld naar de houding ten opzichte van het schoolinstituut en haar vertegenwoordigers (met name leraren), ofwel de schoolhouding. Bij de leermotivatie ging het om de mate waarin leerlingen het belang onderschrijven om zich voor hun studie in te zetten. Bij schoolervaringen ging het voornamelijk om ervaringen met straffen en om schoolresultaten.

2 MAVO-LEERLINGEN EN DELINQUENT GEDRAG

2.1 De leerlingen

De meeste leerlingen uit het onderzoek waren tijdens de afname van de enquête 14, 15 of 16 jaar oud. Er deden ongeveer net zo veel jongens als meisjes mee. Een overzicht volgt in tabel 1.

Tabel 1: Geënquêteerde leerlingen naar leeftijd en sekse

leeftijd	meisjes	jongens	totaal
14 jaar	190 (31,0%)	170 (28,5%)	361 (29,8%)
15 jaar	285 (46,6%)	260 (43,6%)	546 (45,1%)
16 jaar	116 (18,9%)	136 (22,8%)	252 (20,8%)
17 jaar	22 (3,6%)	26 (4,4%)	48 (4,0%)
18 jaar	0 (0 %)	4 (0,7%)	4 (0,3%)
totaal	613 (100 %)	596 (100 %)	1211 (100 %)
geen opgave leeftijd en/of sekse		19	

Bij leerlingen van de MAVO vinden we qua milieu-achtergrond een redelijk grote verscheidenheid. Milieugegevens over individuele leerlingen zijn verkregen door middel van opgave door de leerlingen zelf. Allereerst is met behulp van deze gegevens het beroepsniveau van de ouder(s) bepaald. Een lager beroepsniveau vinden we bij de ouders van ongeveer een derde van de geënquêteerde leerlingen, iets meer dan de helft had ouders met een beroep op middelbaar niveau en de rest (ongeveer een zesde van de leerlingen) had ouders met hogere beroepen. Hetzelfde geldt voor de culturele achtergrond. Het percentage leerlingen afkomstig uit een etnische minderheidsgroep, ligt tussen de 5% en 10%. Daarbij gaat het voornamelijk om jongeren van Turkse of Marokkaanse komaf, of om jongeren met een Surinaamse of Antilliaanse afkomst.

De religieuze achtergrond van de ouders van de geënquêteerde leerlingen is in 28,2% van de gevallen Rooms Katholiek, in 13,3% van de gevallen Protestants Christelijk en in 3,0% van de gevallen Islamitisch. Andere religieuze overtuigingen scoren bij elkaar 8,3%. Door 47,1% van de leerlingen werd als godsdienst van de ouders "geen" opgegeven.

2.2 Buiten school gepleegde delicten

In de enquête is de leerlingen gevraagd om aan te geven welke delicten ze sinds augustus 1986 hebben gepleegd. Aangezien de enquête in februari 1987 werd afgenomen, betekent dat een opgave over een periode van ongeveer een half jaar.

De resultaten over delinquent gedrag buiten school leveren een beeld op dat qua onderlinge verhoudingen in de scores weinig afwijkt van dat van ander onderzoek (vergelijk bijvoorbeeld Bruinsma, 1985). De verhouding tussen vermogensdelicten, vandalisme en geweldsdelicten is ongeveer wat verwacht kon worden. Het hoogst scoren de vermogensdelicten. Onder de bevraagde vermogensdelicten is zwartrijden het populairst: 40,4% van de

leerlingen heeft er zich in een half jaar wel eens aan schuldig gemaakt. Zwartrijden wordt als goede tweede en derde gevolgd door winkelfraude (29,2%) en winkeldiefstal (25,0%). Ook heling van gestolen goederen komt vaak voor (19,7%). Minder populair, maar nog altijd veel voorkomend zijn (brom)fietsendiefstal (9,1%) en het stelen van geld van thuis (10,1%). Veel leerlingen (22,3%) geven lichte vormen van geweld (iemand slaan/schoppen) buiten school op. Bedreiging met een mes of een ander wapen komt veel minder voor (4,1%). De meest voorkomende vorm van vandalisme is graffiti (25,7%). De wat zwaardere vormen van vandalisme komen relatief minder voor: het beschadigen of kapotmaken van fietsen kwam bij 12,8% van de leerlingen voor, bus, trein of metro werden minder vaak "bewerkt" (6,3%).

Over het algemeen begaan jongens vaker delicten dan meisjes. Dat geldt echter minder voor vermogensdelicten dan voor vandalisme en agressieve delicten (vergelijk Junger-Tas, 1983). We zien diezelfde tendens bij de geënquêteerde MAVO-leerlingen. De verschillen tussen jongens en meisjes zijn over het algemeen bij de vermogensdelicten klein. De meest voorkomende vermogensdelicten (zwartrijden, winkelfraude, winkeldiefstal) worden door meisjes nauwelijks minder gepleegd dan door jongens. Heling komt bij meisjes (10,4%) wel minder vaak voor dan bij jongens (29,1%). Dat geldt ook voor diefstal van fiets of bromfiets (meisjes 2,7% tegenover jongens 15,6%). Stelen van geld van thuis lijkt echter meer een vrouwelijk vermogensdelict te zijn (meisjes 12,3% tegenover jongens 7,8%). Bij de geweldsdelicten en de meeste vormen van vandalisme zien we over het algemeen dat jongens ongeveer driemaal zo vaak als meisjes opgaven een delict wel eens gepleegd te hebben. Enige uitzondering is graffiti, dat door 20,5% van de meisjes en 30,9% van de jongens werd opgegeven.

In tabel 2 geven we een overzicht van de delicten die buiten school gepleegd zijn. Links staat steeds kort het delict omschreven. Daarnaast het percentage van de leerlingen die opgeven dat ze in de periode augustus 1986 - januari 1987 minstens eenmaal het delict gepleegd hebben.

Tabel 2: Buiten school gepleegde delicten, opgave over een half jaar, in %

delict	minstens 1x gepleegd door		totaal
	meisjes	jongens	
zwartrijden bus/tram/metro	37,7	43,2	40,4
prijkaartjes verwisseld	30,3	28,0	29,2
uit winkel gestolen	20,3	29,8	25,0
heling	10,4	29,1	19,7
geld van thuis gestolen	12,3	7,8	10,1
fiets/bromfiets gestolen	2,7	15,6	9,1
graffiti	20,5	30,9	25,7
fiets beschadigd/kapotgemaakt	7,1	18,7	12,8
straatlantaarn beschadigd	5,8	19,5	12,6
brandje aangestoken	5,5	19,5	12,4
ruit ingegooid/ingeslagen	3,8	19,0	11,3
bushuysje beschadigd/kapotgemaakt	4,6	11,7	8,1
auto beschadigd	4,5	10,9	7,7
iets in bus/trein/metro beschadigd	3,2	9,6	6,3
met opzet iemand geslagen/geschopt	15,9	28,9	22,3
iemand bedreigd met mes/ander wapen	2,0	6,4	4,1

Interessant is de vraag of de geënquêteerde MAVO3-leerlingen delinquenter zijn dan op basis van hun leeftijd en hun omgeving (grotere steden) verwacht kon worden. We hebben daartoe onze resultaten gelegd naast die van een enquête die in het najaar van 1986 onder een aselechte steekproef jongeren is gehouden. In deze enquête, "Jeugd '87" (Katholieke Universiteit Nijmegen en Bureau Interview), zijn in opdracht van het WODC vragen opgenomen over delinquentie. Een aantal van de gestelde vragen is op dezelfde wijze geformuleerd als in ons Vergelijkend Scholenonderzoek. Dat maakt vergelijking van de resultaten mogelijk. We hebben daarom de scores op deze items van de MAVO3-leerlingen vergeleken met die van alle jongeren uit de "Jeugd '87-enquête" van 14, 15 en 16 jaar uit dezelfde steden (in voorbereiding: J. Junger-Tas en M. Kruissink: Ontwikkeling van de Jeugdcriminaliteit, WODC, Den Haag).

We moeten drie kanttekeningen maken bij deze vergelijking. In de eerste plaats is door Bureau Interview gevraagd naar delinquentie over de periode van 1 jaar. In het Vergelijkend Scholenonderzoek is gevraagd naar de frequentie sinds het begin van het schooljaar, ofwel over een half jaar. Dat betekent dat de cijfers voor MAVO3-leerlingen relatief hoger uit zouden vallen. In de tweede plaats is de delinquentie via een andere methode bevraagd. In het Vergelijkend Scholenonderzoek werden schriftelijke lijsten door alle leerlingen van een klas tegelijkertijd ingevuld (met controle op onderling praten, "afkijken" enz.). Door Bureau Interview werd de enquête individueel en mondeling afgenomen. Daarbij werden de vragen over delinquentie weer wel ter plekke schriftelijk beantwoord op een aparte vragenlijst. Het lijkt redelijk om te vooronderstellen dat dit verschil in methode weinig verschil opleveren in resultaten. In de derde plaats hebben enkele delicten uit onze lijst (graffiti, brandjes aansteken, ruit ingooien/inslaan, iemand slaan/schoppen, iemand bedreigen met wapen) alleen betrekking op gedrag buiten school. In "Jeugd '87" werden dezelfde delicten bevraagd ongeacht de plaats van het delict. Dat betekent dat bij vergelijking met "Jeugd '87" de cijfers voor de door ons geënquêteerde MAVO-leerlingen voor deze delicten iets hoger zouden uitvallen.

De geënquêteerde MAVO-leerlingen blijken bij 12 van de 13 delicten hoger te scoren dan de vergelijkingsgroep. Bovendien zijn de verschillen nogal groot. Gezien het bovenstaande lijkt de conclusie dan ook gerechtvaardigd, dat in de grotere Nederlandse steden MAVO3-leerlingen op scholengemeenschappen MAVO/HAVO/VWO relatief meer delicten plegen dan leeftijdsgenoten in diezelfde steden.

Tabel 3: Delinquentie MAVO-leerlingen en leeftijdsgenoten uit grotere steden, opgave in %

delict	minstens 1x gepleegd door leerlingen MAVO3	minstens 1x gepleegd door vergelijkings- groep
zwartrijden bus/tram/metro	40,4	33,2
uit winkel gestolen	25,0	14,0
heling	19,7	9,9
fiets/bromfiets gestolen	9,1	7,0
graffiti	25,7	18,3
fiets beschadigd/kapotgemaakt	12,8	8,2
straatlantaarn beschadigd	12,6	3,7
brandje aangestoken	12,4	13,1
ruit ingegooid/ingeslagen	11,3	5,7
auto beschadigd	7,7	1,2
iets in bus/trein/metro beschadigd	6,3	3,7
met opzet iemand geslagen/geschopt	22,3	21,8
iemand bedreigd met mes/ander wapen	4,1	2,5

2.3 Binnen school gepleegde delicten

In het onderzoek is ook gevraagd naar delinquent gedrag binnen de school. Net als bij de buitenschoolse delicten, blijken vermogensdelicten het meest voor te komen. Het stelen van schrijfmateriaal (pennen, potloden, papier) scoort duidelijk het hoogst (27,3%). Ook schoolbordkrijt (18,4%) is zeer populair. Zwaarder dan deze "lichte vergrijpen" zal waarschijnlijk aantellen dat 19,4% van de leerlingen opgeeft wel eens materiaal uit het handvaardigheidslokaal of het practicumlokaal te hebben gestolen. De sportzaal lijkt minder in trek te zijn (2,8%). Opvallend is dat de door ons bevroegde vermogensdelicten ten aanzien van medeleerlingen nauwelijks voorkomen. Het stelen van geld van medeleerlingen wordt slechts door 0,8% van de leerlingen opgegeven. Het stelen van jassen blijkt een zeldzaamheid (0,5%). Dat laatste lijkt ons zeker niet (alleen) het gevolg van de kluisensystemen die sommige scholen erop na houden. Veel scholen hebben immers een dergelijk systeem niet en ook daar was de opgave nihil. Het lijkt er meer op dat leerlingen alleen stelen van abstracte onbekendheden ("de school") en elkaar in dit opzicht sparen. Vergeleken met vermogensdelicten binnen de school, worden door leerlingen minder vormen van vandalisme opgegeven. Alleen graffiti binnen de school scoort hoog (18,2%). Verder moeten tafels en stoelen (9,2%) en de wc-ruimtes (7,5%) het nogal eens ontgelden. Dat licht geweld (slaan/schoppen) vaak voorkomt (35,1%) zal niemand die regelmatig op een schoolplein rondloopt, verbazen. Meisjes blijken overigens op alle delicten binnen school lager te scoren dan jongens.

Tabel 4: Binnen school gepleegde delicten, opgave over een half jaar, in %

	minstens 1x gepleegd door		totaal
	meisjes	jongens	
schrijfmateriaal van school gestolen	19,4	35,5	27,3
materiaal handvaardigheid/practica	13,2	25,7	19,4
schoolbordkrijt gestolen	14,8	22,0	18,4
schriften/boeken van school gestolen	3,4	9,2	6,2
materiaal uit de sportzaal gestolen	1,0	4,7	2,8
geld van een medeleerling gestolen	0,7	0,9	0,8
jas gestolen	0,1	0,9	0,5
graffiti op school	15,3	21,1	18,2
stoelen/tafels expres kapotgemaakt	5,0	13,5	9,2
iets kapotgemaakt in wc-ruimtes	5,8	9,2	7,5
brandje aangestoken op school	2,3	9,7	6,0
ruit ingegooid (op school)	0,8	5,5	3,1
(op school) met opzet iemand geslagen of geschopt	35,0	24,6	45,6

2.4 Delinquentie binnen en buiten school

Tussen het plegen of niet plegen van delicten binnen school en het plegen of niet plegen van delicten buiten school bestaat een zeer sterk verband. Van de groep leerlingen die geen delict buiten school opgaven, blijkt slechts 2,1% drie of meer delicten binnen school gepleegd te hebben. Daarentegen blijkt dat van de groep leerlingen die buiten school drie of meer delicten gepleegd hebben, maar liefst 84,5% dat ook binnen school heeft gedaan. Een vollediger overzicht wordt gegeven in tabel 5.

Tabel 5: Delicten, binnen en buiten school

	geen delicten binnen school opgegeven	1 of 2 delicten binnen school opgegeven	3 of meer delicten binnen school opgegeven
geen delicten buiten school opgegeven	240 (53,2%)	99 (21,5%)	6 (2,1%)
1 of 2 soorten delicten buiten school opgegeven	165 (36,6%)	214 (46,5%)	39 (13,5%)
3 of meer soorten delicten buiten school opgegeven	46 (10,2%)	147 (32,0%)	244 (84,4%)
totaal	451 (100 %)	460 (100 %)	289 (100 %)

De mate waarin een leerling zich binnen school delinquent gedraagt, blijkt zeer goed te beschrijven te zijn door het aantal delicten dat hij/zij minstens eenmaal binnen de school

gepleegd heeft. De mate waarin een leerling zich buiten school delinquent gedraagt, blijkt zeer goed te beschrijven te zijn door het aantal delicten dat hij/zij minstens eenmaal binnen de school gepleegd heeft (zie bijlage 1 voor een verantwoording van de schaling). Zoals al gezegd is in de inleiding, hebben we geen gegevens over de frequentie waarmee delicten begaan zijn. Op zich hoeft dat geen groot probleem te zijn, omdat frequentie en variatie bij delicten nauw samengaan (Junger-Tas, 1983).

Tussen het aantal delicten binnen school en het aantal delicten buiten school bestaat een correlatie van $r=0.77$ ($p=0.000$). Deze correlatie is zo hoog dat we kunnen stellen dat de plaats waar een delict wordt gepleegd, in de verdere analyse niet van belang is. We hanteren daarom verder een delinquentieschaal die gebaseerd is op de opgave van delicten buiten en binnen school.

We gaan in het rapport verder uit van deze schaal die we de delinquentiemaat zullen noemen. Kort gezegd is de delinquentiemaat het aantal verschillende delicten dat een leerling minstens eenmaal gepleegd heeft. Minimaal is de delinquentiemaat 0 (geen enkel delict gepleegd). Maximaal is de delinquentiemaat 29 (alle bevraagde delicten minstens eenmaal gepleegd). Voor de berekening van de delinquentiemaat wordt geen rekening gehouden met hoe vaak een bepaald delict is gepleegd. Dat kunnen we met een voorbeeld duidelijk maken. Heeft een leerling zich viermaal schuldig gemaakt aan winkeldiefstal, eenmaal illegaal een fietsenkelder op school versierd met graffiti, rijdt hij/zij elke dag zwart met de bus en maakt hij/zij zich verder niet schuldig aan delicten, dan heeft hij/zij een delinquentiemaat van 3.

Gemiddeld blijken de geënquêteerde leerlingen 4,3 verschillende delicten te hebben gepleegd. Daarbij moeten we wel in het oog houden dat daar ook zeer lichte vergrijpen, zoals het stelen van schoolbordkrijt, onder kunnen vallen. Uitspraken in de zin van "xx% van de MAVO-leerlingen heeft minstens één delict gepleegd" zijn daarom in dit kader nogal tendentieus. We kunnen meer zeggen over de verschillen tussen leerlingen. De verschillen tussen leerlingen onderling blijken nogal groot te zijn. Door 20,1% van de leerlingen is geen enkel delict gepleegd, door 11,8% zijn meer dan 10 verschillende delicten gepleegd. Een overzicht hiervan wordt gegeven in tabel 6.

Tabel 6: Delinquentiemaat per leerling: aantal verschillende delicten, eigen opgave over een half jaar

aantal opgegeven delicten	aantal	%
geen delicten gepleegd	240	20,0
1 - 2	350	29,2
3 - 6	332	27,7
7 - 10	138	11,5
11 of meer	140	11,7
totaal	1200	100
(geen volledige delinquentiegegevens)	28	0,8)

2.5 Schoolresultaten, schoolervaringen, schoolhouding en delinquent gedrag van leerlingen

We onderzoeken nu welk verband er bestaat tussen inzet op school en goed functioneren op school van leerlingen en hun delinquent gedrag. In onze inleiding is al aangegeven dat we verwachtten dat weinig inzet en slecht functioneren op school verbonden zijn met relatief veel delicten.

Laten we allereerst kijken naar de relatie tussen functioneren op school en delinquentie. We zien een sterk verband ($r=0.56$, $p=0.000$) tussen de delinquentiemaat en de mate waarin leerlingen op school gestraft worden (strafwerk, nablijven) op school. Naarmate leerlingen vaker met schoolstraffen in aanraking komen, blijken ze ook meer soorten delicten te plegen (zie ook tabel 7).

Tabel 7: Schoolstraffen en delinquent gedrag

mate waarin leerling op school gestraft wordt	gemiddeld aantal verschillende delicten	
nooit gestraft	1,4	(N= 197)
weinig gestraft	2,3	(N= 392)
veel gestraft	5,5	(N= 452)
zeer veel gestraft	9,1	(N= 159)
totaal	4,3	(N=1200)

Dat leerlingen die vaker op school gestraft worden, ook meer delicten plegen, kan op verschillende wijzen verklaard worden. Het kan zijn dat leerlingen die vaak delinquent gedrag vertonen, daarom ook vaak in botsing komen met schoolregels. Het is ook mogelijk dat de strafervaringen van leerlingen op school leiden tot delinquent gedrag. Tenslotte is het in principe ook mogelijk dat een derde factor (bv. spijbelgedrag) leidt tot zowel schoolstraffen als tot delinquent gedrag. Welke van deze interpretaties het meest waarschijnlijk is, is moeilijk te beoordelen met behulp van een eenmalige enquête.

De houding ten opzichte van de school en het schoolpersoneel blijkt ook duidelijk samen te hangen ($r=-0.33$, $p=0.000$) met de delinquentiemaat. Naarmate leerlingen positiever staan tegenover de school, blijken ze een lagere delinquentiemaat te hebben. Zo plegen leerlingen die sterk negatief staan tegenover school en leerkrachten, gemiddeld 7,2 verschillende delicten, tegenover leerlingen die sterk positief staan 2,8. Een vollediger overzicht geeft tabel 8.

Tabel 8: Schoolhouding en delinquent gedrag

schoolhouding	gemiddeld aantal verschillende delicten	
negatief	7,2	(N= 186)
	4,7	(N= 427)
	3,1	(N= 437)
positief	2,8	(N= 150)
	totaal	
	4,3	(N=1200)

De kwaliteit van de band die leerlingen hebben met medeleerlingen, laat een significant maar zwak verband ($r=0.11$, $p=0.000$) met de delinquentiemaat zien. Leerlingen die goede banden met medeleerlingen hebben, plegen net iets vaker delicten dan leerlingen die minder goede banden hebben met medeleerlingen.

Onze conclusie is dat slecht functioneren op school inderdaad samenhangt met relatief veel delinquentie, zolang we kijken naar de leerling tegenover het instituut school. De mate waarin leerlingen goede banden met medeleerlingen hebben, houdt echter niet op aantoonbare wijze verband met de mate waarin ze delinquent gedrag vertonen.

De inzet op school is gemeten met behulp van een leermotivatieschaal. De delinquentiemaat blijkt samen te hangen met de leermotivatie van leerlingen ($r=-0.22$, $p=0.000$). De minst voor hun studie gemotiveerde leerlingen blijken duidelijk meer delicten te plegen dan leerlingen die matig tot goed gemotiveerd zijn.

Tabel 9: Leermotivatie en delinquent gedrag

leermotivatie	gemiddeld aantal verschillende delicten	
gemotiveerd	3,5	(N= 214)
	3,6	(N= 454)
	4,3	(N= 359)
ongemotiveerd	7,0	(N= 173)
totaal		
	4,3	(N=1202)

Uit het voorafgaande blijkt dat een slechte inzet op school samenhangt met een hogere delinquentiemaat. We kunnen daarom ook verwachten dat slechte schoolresultaten samenhangen met een hogere delinquentiemaat. Slechte schoolresultaten blijken voor MAVO3-leerlingen inderdaad samen te hangen met het plegen van delicten. Dit verband blijkt echter niet sterk te zijn. Naarmate het aantal onvoldoendes op het kerstrapport hoger is, plegen de leerlingen wat meer verschillende delicten ($r=0.14$, $p=0.000$). Leerlingen die zijn blijven zitten, plegen gemiddeld 4,8 delicten tegenover leerlingen die niet zijn blijven zitten 3,8 delicten ($t=-3.22$, $p=0.001$ tweezijdig).

Omdat onze meting van "schoolresultaten" niet optimaal was, hebben we ook gekeken naar

het verband tussen leeftijd van de MAVO3-leerlingen en de delinquentiemaat. Er blijkt een verband te bestaan tussen de leeftijd van de MAVO3-leerling (een redelijke indicatie voor doublures) en de delinquentiemaat van die leerling. Gemiddeld plegen de 14-jarigen 3,8 delicten, de 15-jarigen 4,3 delicten en de 16-jarigen 4,6 delicten. Leerlingen boven de 16 plegen gemiddeld 6,0 delicten. Zie ook tabel 10.

Tabel 10: Leeftijd en delinquent gedrag

leeftijd	gemiddeld aantal verschillende delicten	
14 jaar	3,8	(N= 349)
15 jaar	4,2	(N= 538)
16 jaar	4,6	(N= 252)
17 jaar en ouder	5,9	(N= 52)
totaal	4,3	(N=1191)

Dit kan op twee manieren worden uitgelegd. Aan de ene kant suggereert het verband tussen leeftijd en delinquentie dat met name leerlingen die vaker zijn blijven zitten, meer verschillende delicten plegen. Dat zou dan wijzen op een verband tussen schoolprestaties en delinquent gedrag. Aan de andere kant plegen jongeren van 16 jaar, ongeacht in welke klas of waar ze op school zitten, over het algemeen meer delicten dan 14- of 15-jarigen (Junger-Tas, 1983).

2.6 De achtergrond van leerlingen en delinquent gedrag

Omdat dit onderzoek niet gericht is geweest op effecten van de gezinssituatie, zijn daar ook weinig of geen gegevens over. De gegevens die we hebben bevraagd, geven over het algemeen een bevestiging van eerdere resultaten.

De leerlingen is gevraagd om aan te geven wat het beroepsniveau van vader en/of moeder is. Er blijkt geen significant verband te zijn tussen het beroepsniveau thuis en de delinquentiemaat. Dit resultaat komt overeen met resultaten van eerder onderzoek (Junger-Tas, 1983 en 1987; Bruinsma 1985). Ook blijkt er geen (significante) samenhang te bestaan tussen de gezinsgrootte (aantal broertjes/zusjes thuis) en de delinquentiemaat. Leerlingen uit eenoudergezinnen (gemiddeld 4,9 delicten) lijken iets delinquenter te zijn ($t=2.20$, $p=0.03$ tweezijdig) dan kinderen uit "volledige" gezinnen (gemiddeld 4,1 delicten). De officiële levensovertuiging blijkt niet veel te betekenen voor de kans op delinquent gedrag: nergens bleken leerlingen uit Rooms-Katholieke milieus, Islamitische milieus of Protestants-Christelijke milieus of leerlingen die als levensovertuiging "geen" of "anders" opgaven onderling substantieel te verschillen. Zie ook tabel 11.

Tabel 11: Godsdienst ouders en delinquentiemaat

godsdienst ouders	gem. aantal delicten	
1. geen godsdienst	4,6	(N= 553)
2. Rooms-Katholiek	3,8	(N= 332)
3. Protestants-Christelijk	4,5	(N= 159)
4. Islamitisch	3,1	(N= 37)
5. andere godsdiensten	3,0	(N= 99)
totaal	4,2	(N=1180)

Scheffe-test ($p=0.05$): alleen 1 en 5 verschillen significant

Tenslotte bleken ook de verschillen op delinquentiemaat tussen de forensende leerlingen van buiten de stad en de leerlingen die in de stad zelf woonden, niet significant.

Bij de interpretatie van deze reeks gegevens moeten we er wel rekening mee houden dat de achtergrondgegevens summier waren. We hebben bijvoorbeeld geen enkel direct gegeven over de kwaliteit van het sociaal klimaat thuis. In ieder geval kan niet de conclusie getrokken worden dat gezinsachtergronden er niet toe doen. Het op de relatie "thuis"-delinquentie gerichte onderzoek heeft zeker het zeer grote belang van de thuisfactor aangetoond (Zie ook Junger-Tas, 1983 en 1987).

3 SCHOOLKENMERKEN EN DELINQUENTIEGRAAD

3.1 Schoolkenmerken

Het onderzoek is gehouden bij scholengemeenschappen MAVO/HAVO/VWO in de grootste 17 steden in Nederland. Volgens gegevens van het CBS, waren er in 1983 62 van dergelijke scholen. Van die 62 scholengemeenschappen bleek er 1 inmiddels niet meer te bestaan. Van de 61 overige scholengemeenschappen deden 52 scholen met het onderzoek mee.

Alle onderzochte 52 scholen zijn scholengemeenschappen MAVO/HAVO/VWO. Dat alleen al bepaalt voor een zeer groot deel hoe de betreffende scholen er uitzien. De scholengemeenschap MAVO/HAVO/VWO wordt, naar opklimmend onderwijsniveau, ingedeeld in de afdelingen MAVO, HAVO en VWO. Een brugperiode van minimaal 1 jaar is verplicht. De Nederlandse onderwijswetgeving bepaalt bovendien tot in details welke carrièremogelijkheden een leerling heeft, welke vorm van kennis moet worden opgedaan, hoe deze kennis gestructureerd dient te worden (in vakken) en wanneer de leerling de school met een diploma mag verlaten. Daarbij staat voor het grootste deel vast welk personeel de school mag aantrekken en waar dat personeel moet worden ingezet.

Het is, gezien het voorafgaande, niet verwonderlijk dat de scholengemeenschappen MAVO/HAVO/VWO nogal op elkaar lijken. De scholen in ons onderzoek hebben bovendien gemeenschappelijk dat ze in de grotere steden gevestigd zijn. Dat betekent overeenkomsten in de directe schoolomgeving. Het betekent ook dat al deze scholen te maken hebben met een specifieke soort instroom (stedelijke jongeren en forensen) en de concurrentie van andere scholen uit de directe omgeving.

Bij al deze overeenkomsten is er toch ook nog een duidelijke variatie. We zullen nu kijken naar de fysieke en administratieve kenmerken en de samenstelling van de leerlingpopulaties van de onderzochte scholen.

De onderzochte scholengemeenschappen hebben meestal 1 of 2, soms 3 vestigingen (adressen). Slechts in 2 gevallen was er sprake van 4 adressen. Van de 52 scholen hadden er slechts 4 hun hoofdgebouw in het centrum van de stad. De scholengemeenschappen hadden hun vestiging(en) over het algemeen in de buitenwijken. Dat wil echter niet zeggen dat leerlingen in of vlak na schooltijd geen mogelijkheden hadden tot het plegen van delicten. Bijna alle scholen hadden winkels of andere "criminaliteitsgevoelige objecten" op loopafstand in hun omgeving.

Van de 51 scholen die meewerkten, waren er 12 Protestants-Christelijk en 9 Rooms-Katholiek. Er deden voorts 23 gemeentescholen mee en 3 rijksscholen. Tenslotte nog 5 scholen van bijzondere signatuur (al of niet religieus).

Het aantal leerlingen kan sterk verschillen. De modale scholengemeenschap MAVO/HAVO/VWO heeft rond de 1200 leerlingen: de kleinste school had 200, de grootste 2000 leerlingen. Zie voor een uitgebreider overzicht tabel 12.

Tabel 12: Aantallen leerlingen van onderzochte scholengemeenschappen
MAVO/HAVO/VWO

aantal leerlingen	aantal scholen	%
minder dan 500 leerlingen	2	3,8
500 - 999 leerlingen	16	30,8
1000 - 1499 leerlingen	23	44,2
1500 of meer leerlingen	11	21,2
totaal	52	100

De leerlingenpopulaties verschillen per school sterk als het gaat om de sociale achtergrond van de leerlingen. Uiteraard zijn er als gevolg van verschillen in richting (openbaar, bijzonder) tussen de scholen, grote verschillen voor wat betreft de religieuze achtergrond. Verder loopt het percentage MAVO-leerlingen uit etnische minderheidsgroepen uiteen van 0% tot 70%. Het percentage leerlingen dat op de MAVO-afdeling afkomstig is uit de zogenaamde lagere sociale milieus (ouders met ongeschoold of weinig geschoold werk en werkloze ouders), loopt uiteen van 4,2% tot 52,2%. Zie ook tabel 13.

Tabel 13: Percentage MAVO-leerlingen uit "lagere milieus op de onderzochte scholengemeenschappen MAVO/HAVO/VWO

% leerlingen uit lagere sociale milieus	aantal scholen	%
minder dan	7	13,5
10% - 20%	17	32,7
20% - 30%	17	32,7
30% - 40%	8	15,4
40% of meer	3	5,8
totaal	52	100

Andere verschillen zien we als we kijken naar de schoolse voorgeschiedenis van de geïnterviewde MAVO-leerlingen op de diverse scholen. Het percentage leerlingen dat op dezelfde school wel eens is blijven zitten, loopt uiteen van 14% tot 71%. Het percentage leerlingen met een schooladvies (advies van het hoofd van de basisschool bij het verlaten van die basisschool) lager dan MAVO is over het algemeen laag (gemiddeld 4,6%, maximaal 18,8%). Het percentage MAVO3-leerlingen met een advies HAVO en/of VWO loopt uiteen van 4,8% tot 50,0%.

Samenvattend kunnen we stellen dat de onderzochte scholen, ondanks gegeven overeenkomsten in structuur, onderwijs, omgeving en instroom, op tal van punten aanzienlijk verschillen. De verschillen in richting en de grootte van de school en de sociale samenstelling van de leerlingenpopulatie tussen scholen, zijn aanzienlijk.

3.2 De delinquentiegraad van scholen

In het vorig hoofdstuk hebben we bekeken in hoeverre gedrag, houding en individuele achtergrondkenmerken van leerlingen samenhangen met eventueel delinquent gedrag. Daarbij bleek er een verband te bestaan tussen typische schoolse variabelen zoals het spijbelgedrag en de schoolhouding van de leerling en de kans op delinquent gedrag. In dit hoofdstuk gaat het om de relatie tussen schoolkenmerken (zoals schoolgrootte, identiteit, het soort "instroom" en de absentiecontrole) en het delinquent gedrag van leerlingen op de onderzochte scholen. We kijken daarvoor naar de zogenaamde delinquentiegraad per school, dat wil zeggen de gemiddelde delinquentiemaat over alle geënquêteerde leerlingen van de betreffende school. De delinquentiegraad valt te interpreteren als een gemiddelde over het per leerling opgegeven aantal (soorten) delicten.

Er zijn grote verschillen tussen scholen voor wat betreft hun delinquentiegraad. Op de hoogst scorende school wordt per leerling gemiddeld ruim 4 maal zo vaak delicten opgegeven, als op de laagst scorende school. Een vollediger overzicht wordt gegeven in tabel 14.

Tabel 14: Delinquentiegraad van scholen MAVO/HAVO/VWO

gemiddeld aantal soorten delicten per leerling (delinquentiegraad)	aantal scholen	%
minder dan 2,0 delicten	2	3,8
van 2,0 tot 3,0 delicten	8	15,4
van 3,0 tot 4,0 delicten	15	28,8
van 4,0 tot 5,0 delicten	11	21,2
van 5,0 tot 6,0 delicten	10	19,2
6,0 of meer delicten	6	11,5
totaal	52	100

Ook uit de tabel blijkt dat scholen aanzienlijk verschillen voor wat betreft hun delinquentiegraad. Deze verschillen geven aan dat factoren die, op welke wijze dan ook, aan de school gekoppeld zijn, waarschijnlijk nauw samenhangen met het delinquent gedrag van leerlingen.

Het belang van de verschillen in delinquentiegraad bij de onderzochte 52 scholen valt nog op een andere wijze te belichten. Uit een variantie-analyse blijkt dat verschillen tussen scholen zeer bepalend zijn voor de hoogte van de delinquentiemaat van hun leerlingen. Zo blijkt dat de individuele verschillen in delinquentiemaat tussen leerlingen, voor 66% verklaard kunnen worden door de school waartoe ze behoren¹. Dat betekent ook dat aan de school gebonden factoren², het grootste deel van de verschillen tussen leerlingen qua de-

¹ Technischer: de door de school verklaarde variantie (r -kwadraat) in individuele delinquentiescores is 66%. Het gebruik van het woord "verschillen" is niet helemaal terecht (het gaat om kwadraten van afwijkingen van het gemiddelde), maar benadert de intuïtie het best.

² Deze "aan de school verbonden factoren" zijn in ieder geval factoren die van school tot school systematisch verschillen. Dat kan de grootte van de school zijn, het karakter van de wijk waarin de school staat, de samenstelling van de leerlingen naar sociale afkomst, de schoolorganisatie, de manier waarop de school met spijbelen omgaat, enz.

linquent gedrag kunnen verklaren.

Deze resultaten bevestigen het belang van de school zoals dat in Engeland door Rutter (Rutter e.a., 1979) en in Nederland door diverse onderzoekers is onderstreept. Ze zijn ook een zwaarwegend argument voor onderzoek naar school en delinquentie. We weten dan wel dat schoolfactoren belangrijk zijn, de vraag die overblijft, is echter wat er van die scholen dan zo belangrijk is voor het delinquent gedrag van leerlingen. We kunnen het ook anders stellen: de vraag is, welke verschillen tussen scholen verband houden met verschillen in delinquentiegraad. Wij bekijken in dit hoofdstuk achtereenvolgens mogelijke verbanden met drie soorten kenmerken van scholen: fysieke en administratieve schoolkenmerken (zoals schoolgrootte en richting), kenmerken van de leerlingenpopulatie en kenmerken van de schoolorganisatie.

3.3 Fysieke en administratieve schoolkenmerken en delinquentiegraad

In hoeverre hangen fysieke en administratieve schoolkenmerken zoals schoolgrootte, identiteit en de vestigingssituatie samen met delinquent gedrag van leerlingen?

Laten we eerst kijken naar de leerlingenaantallen. In hoofdstuk 3 hebben we al aangegeven dat de onderzochte scholen qua grootte sterk verschillen. Ook het aandeel van de MAVO in die scholen (aantal MAVO-leerlingen, percentage examenkandidaten dat van de MAVO afkomstig is), blijkt sterk uiteen te lopen. De verschillen in delinquentiegraad blijken echter geen verband te houden met het aandeel van de MAVO-afdeling in de school ($r=0.00$, $p=0.49$). Ook de grootte van de school levert geen verband op ($r=0.07$, $p=0.32$). Tabel 15 laat slechts lichte, niet significante verschillen zien.

Tabel 15: Delinquentiegraad en schoolgrootte

schoolgrootte	aantal scholen	delinquentiegraad (gem.)
minder dan 1000 leerlingen	18	4,1
van 1000 tot 1500 leerlingen	23	4,4
1500 of meer leerlingen	11	4,2
totaal	52	4,2

geen der verschillen is significant op $p=0.05$ -niveau

Er blijkt geen statistisch verband te bestaan tussen schoolrichting en delinquent gedrag van leerlingen. Leerlingen van openbare scholen (gemeentescholen en rijksscholen) zijn bijvoorbeeld niet meetbaar delinquenter of minder delinquent dan leerlingen uit Protestants-Christelijke of Rooms-Katholieke scholen ($t=-0.44$, $p=0.67$). De geringe gemeten verschillen zien we in tabel 16.

Tabel 16: Delinquentiegraad en richting van de school

scholen naar richting	aantal scholen	delinquentiegraad (gem.)
rijksscholen	3	4,2
gemeentescholen	23	4,2
Rooms-Katholieke scholen	9	4,5
Protestants-Christelijke scholen	12	4,3
overige (bijzondere) scholen	5	3,5
totaal	52	4,2

geen der verschillen is significant op $p=0.05$ -niveau

Er zijn geen waarneembare verschillen in delinquentiegraad tussen scholen met (oppervlak-kige) verschillen in hun vestigingssituatie. Slechts 4 van de 52 scholen bevonden zich in het centrum van de stad. Deze 4 scholen waren niet significant delinquenter dan de andere 48 scholen. Aangezien het om slechts 4 scholen ging, zijn conclusies hieruit niet goed mogelijk. In het onderzoek is echter ook gekeken en gevraagd naar de bereikbaarheid van zogenaamde criminaliteitsgevoelige objecten (winkels, parken, kaalslag, andere scholen). De bereikbaarheid van die objecten hangt niet op een of andere wijze samen met de delinquentiegraad van de school. Zo blijkt dat de nabijheid in de directe omgeving van winkels, niet significant samenhangt met de mate waarin winkeldiefstal, fraude (prijskaartjes verwisselen) of heling wordt opgegeven (zie ook tabel 17).

Tabel 17: Schoolomgeving en vermogensdelicten van leerlingen

winkels in directe omgeving van de school?	aantal scholen	% leerlingen dat zich schuldig maakt aan		
		winkeldiefstal	fraude	heling
wel winkels i.o.	25	22%	28%	20%
geen winkels i.o.	27	27%	30%	19%
totaal	52	24%	29%	20%

geen der verschillen is significant op $p=0.05$ -niveau

Bovendien blijkt het ook niet uit te maken of scholen wel of niet liggen in de Onderwijs Voorrangsgebieden (OV-gebieden zijn qua populatie "moeilijker" dan niet OV-gebieden). Dit roept het beeld op dat de schoolomgeving er weinig toe doet. Verrassend is het feit dat scholen in de grootste 4 steden (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht) niet delinquenter zijn dan de scholen in de wat kleinere steden (zie tabel 18).

Tabel 18: Delinquentiegraad en stadsgrootte

steden	aantal scholen	delinquentiegraad (gem.)
grootste 4 steden	24	4,2
middelgrote steden	28	4,2
totaal	52	4,2

Samenvattend:

De verschillen tussen scholen voor wat betreft hun delinquentiegraad hangen niet of nauwelijks samen met de zogenaamde fysieke en administratieve kenmerken van die scholen. Scholen zijn qua delinquentie niet te onderscheiden op basis van het totaal aantal leerlingen van de scholengemeenschap, het aandeel van de MAVO-afdeling daarin, de identiteit van de school, de plek waar de school in de stad staat, of de grootte van de stad waarin de school staat. In zijn algemeenheid is dit een verrassend resultaat.

3.4 De leerlingenpopulatie en de delinquentiegraad van scholen

We hebben gezien dat er weinig tot geen relatie bestaat tussen de onderzochte fysieke en administratieve schoolkenmerken en delinquent gedrag van leerlingen. De vraag die we nu stellen, is of verschillen in de leerlingenpopulatie misschien verband houden met verschillen in delinquentiegraad.

De sociale samenstelling van de school blijkt weinig of niet samen te hangen met de delinquentiegraad. Het gemiddeld beroepsniveau van de ouder(s) van MAVO-leerlingen op een school (opgave conrectoren) blijkt niet (statistisch significant) samen te hangen met delinquentiegraad ($r=0.08$, $p=0.29$). Ook met het gemiddelde beroepsniveau van de ouders van leerlingen van de geënquêteerde klas (opgave leerlingen) blijkt geen significante samenhang ($r=0.00$, $p=0.49$). We blijken ook op geen enkele wijze een significant verband te vinden tussen percentages etnische minderheden en delinquentie (r varieert, afhankelijk van de etnische groep, van 0.00 tot 0.05, p is steeds groter dan 0.05). Tenslotte blijkt ook dat de samenstelling van de klas qua religieuze achtergrond er weinig toe doet. De percentages RK, PC, Islamitisch en "geen religie" leveren correlaties tussen 0.00 en 0.05 ($p>0.05$) met de delinquentiegraad op. Het percentage "overigen" (daaronder vallen bijvoorbeeld leerlingen van wie de ouders een Humanistische of Joodse levensbeschouwing hebben) correleert wel redelijk: $r=-0.26$, $p=0.03$): naarmate het percentage van die "overigen" toeneemt, neemt de delinquentiegraad af.

Tenslotte hebben we gekeken naar mogelijke verbanden tussen de samenstelling van de klas naar vroegere schoolprestaties en de delinquentiegraad van de klas. Sommige klassen zullen voornamelijk bestaan uit succesvolle leerlingen, andere klassen zullen voornamelijk bestaan uit leerlingen die studieproblemen hadden. Er zijn duidelijke verschillen tussen het percentage zittenblijvers in MAVO3 op de onderzochte scholen. De verschillen in delinquentiegraad houden daar echter geen verband mee ($r=-0.12$, $p=0.21$). Zie ook tabel 19.

Tabel 19: Delinquentiegraad en percentage zittenblijvers per klas

aantal scholen	delinquentiegraad (gem.)	% zittenblijvers
minder dan 25%	12	4,3
25% tot 50%	32	4,2
50% of meer	8	4,1
totaal	52	4,2

geen der verschillen is significant op $p=0.05$ -niveau

Een andere indicatie voor de samenstelling van de klas naar vroeger schoolsucces, is de mate waarin leerlingen een tweede klas van een hoger onderwijsniveau (HAVO, VWO), dan wel lager onderwijsniveau (LBO) hebben doorlopen. We zouden eventueel kunnen verwachten dat klassen die bestaan uit relatief veel leerlingen met een neergaande schoolcarrière, een hogere delinquentiegraad hebben. Het gemiddelde vroegere onderwijsniveau blijkt niet significant te correleren ($r=0.17$, $p=0.12$) met de delinquentiegraad. Ook is er geen significant verband ($r=0.09$, $p=0.26$) tussen de gemiddelde leeftijd in de onderzochte klas en de delinquentiegraad. Tenslotte is nog gekeken naar de samenstelling van de klas qua schooladvies en de delinquentiegraad. Het percentage leerlingen op MAVO3 dat vanuit de basisschool indertijd een LBO-advies kreeg, is over alle leerlingen genomen laag. Daarom verschillen ook de scholen daarin onderling te weinig om zinvolle conclusies mogelijk te maken. Wel is het mogelijk om te bekijken welk percentage van de leerlingen vroeger een advies meekreeg dat duidelijk hoger dan MAVO was. Dit percentage loopt op de geënquêteerde scholen uiteen van 5% tot 47%. Het verband met delinquentiegraad is echter niet significant ($r=0.20$, $p=0.08$).

Samenvattend:

We vinden, al met al, geen aanwijzingen voor verbanden van de sociale samenstelling en de samenstelling naar vroeger schoolsucces van de leerlingenpopulatie, met de delinquentiegraad van die populatie.

3.5 Schoolorganisatie en delinquentiegraad

Over de relatie van de schoolorganisatie met de delinquentiegraad van scholen kunnen we in dit tussenrapport nog weinig zeggen. Diepgaander onderzoek naar de relatie tussen organisatiekenmerken en delinquentie vindt pas plaats in de volgende fase van het Vergelijkend Scholenonderzoek. Een aantal oppervlakkige resultaten geven we in deze korte paragraaf. In hoofdstuk 4 gaan we in op spijbelen en spijbelbestrijding.

Scholen met een verlengde brugperiode (waaronder ook wordt verstaan een brugklas met vervolgens minimaal een combinatieklas MAVO/HAVO2 waar meer dan de helft van de MAVO3-leerlingen vandaan komt) verschillen niet significant ($t=0.72$, $p=0.47$, tweezijdig) in delinquentiegraad van scholen zonder verlengde brugperiode. Scholen met heterogeen samengestelde brugklassen verschillen qua delinquentiegraad niet significant ($t=-1.59$, $p=0.12$) van scholen met homogeen samengestelde brugklassen.

Scholen die hun leerlingen verbieden om tijdens de pauze buiten het schoolterrein te komen, verschillen qua delinquentiegraad niet significant ($t=1.58$, $p=0.12$) van scholen die een dergelijk verbod niet hanteren.

3.6 Schoolcultuur en delinquentiegraad

Tijdens fase 1 van het onderzoek zijn geen observaties verricht. Dat maakt het moeilijk om uitspraken te doen over de schoolcultuur. Toch hebben we via de leerlingenenquête wel enige informatie kunnen verkrijgen over die schoolcultuur.

Allereerst hebben we de delinquentiegraad van scholen in verband gebracht met indicaties voor de sociale sfeer. Een indicatie is de mate waarin de school leerlingen straft. (We zien daarbij veel straffen als een indicatie voor een slechte sociale sfeer en we verwachten op scholen waar relatief veel gestraft wordt, dan ook een hogere delinquentiegraad.) De delinquentiegraad van scholen blijkt uit ons onderzoek inderdaad veel groter te zijn naarmate de school vaker leerlingen straft ($r=-0.47$, $p=0.000$). Als tweede indicatie hebben we gekeken naar de gemiddelde schoolhouding op de onderzochte scholen. Scholen waar de schoolhouding van leerlingen negatiever is, blijken een hogere duidelijk hogere delinquentiegraad te hebben ($r=-0.36$, $p=0.01$). Tenslotte hebben we onderzocht in hoeverre er een significant verband bestaat tussen de delinquentiegraad van de school en de mate waarin leerlingen (volgens henzelf) met problemen bij iemand van school aan kunnen kloppen. We hebben een dergelijk verband niet gevonden ($r=0.02$, $p=0.46$).

Vervolgens hebben we gekeken naar indicaties voor het meer "academische" aspect van de schoolcultuur. Dit aspect blijkt relevant te zijn. Scholen waar leerlingen meer gemotiveerd zijn, blijken een lagere delinquentiegraad te hebben ($r=-0.25$, $p=0.04$). Hoe op een school door leerlingen en leerkrachten met huiswerk omgegaan wordt, is een aardige indicatie voor de meer "academische" kant van de schoolcultuur. Gemiddeld besteden de geënquêteerde MAVO-leerlingen tussen 1 en 2 uur per dag aan huiswerk. Naarmate op scholen meer huiswerk wordt opgegeven, is de delinquentiegraad lager. Dat verband is echter niet significant ($r=-0.23$, $p=0.052$). Scholen waar leerlingen vaker vinden dat ze voldoende tijd aan hun huiswerk besteden, blijken minder delinquent te zijn ($r=-0.29$, $p=0.02$). Nog belangrijker is echter wat de docenten (volgens de leerlingen) vinden van de tijd die aan het huiswerk wordt besteed (voldoende/onvoldoende tijd). Naarmate op een school de docenten daarover meer tevreden zijn (volgens hun leerlingen), heeft die school een lagere delinquentiegraad ($r=-0.38$, $p=0.00$). Zie ook tabel 20.

Tabel 20: Delinquentiegraad en mening leerkrachten voldoende/onvoldoende over aan huiswerk bestede tijd

% leerlingen dat stelt dat de leerkrachten vinden dat ze vold. tijd aan huisw. besteden	aantal scholen	delinquentiegraad (gem.)
1. minder dan 40%	10	4,8
2. van 40% tot 60%	24	4,6
3. 60% of meer	18	3,5
totaal	52	4,2

groep 3 verschilt significant van groepen 1 resp. 2 ($p<0.05$)

Hoe we deze resultaten moeten interpreteren, blijft de vraag. Aan de ene kant is het mogelijk er een bevestiging in te zien van het idee dat op scholen waar hard gewerkt wordt, minder delicten zullen worden gepleegd. Aan de andere kant is het eventueel mogelijk de tevredenheid over het huiswerk als indicatie te zien voor een goede onderlinge verstandhouding tussen leerlingen en leerkrachten. Deze interpretaties zouden onderling strijdig kunnen zijn.

We hebben de leerlingen ook de vraag gesteld in hoeverre de organisatie van de school goed functioneert. Uiteraard zal het beeld dat de leerlingen van de organisatie van school hebben, beperkt zijn. Als indicatie voor de schoolcultuur is dat beeld echter waardevol. Het verband ($r=-0.22$) tussen het percentage leerlingen dat stelt dat er op school goed wordt samengewerkt, en de delinquentiegraad, is wel suggestief maar niet significant ($p=0.06$). Zie ook tabel 21.

Tabel 21: Delinquentiegraad en percentage leerlingen dat stelt dat de school goed samenwerkt.

% leerlingen dat stelt dat de school goed samenwerkt	aantal scholen	delinquentiegraad (gem.)
minder dan 50%	11	4,7
50% tot 75%	26	4,3
75% of meer	15	3,7
totaal	52	4,2

geen der verschillen is significant op $p=0.05$ -niveau

4 UITGELICHT: SPIJBELLEN EN DELINQUENTIE

4.1 Het spijbelgedrag van leerlingen

In de leerlingenenquête is de leerlingen gevraagd hoe vaak ze gespijbeld hebben sinds het begin van het schooljaar (1986/87). Daaruit blijkt dat ongeveer de helft van de leerlingen (48,5%) in dat halfjaar minstens een lesuur gespijbeld heeft. Van de geënquêteerde leerlingen blijkt verder 8% redelijk frequent (minstens 9 maal in een half jaar) een lesuur te spijbelen (zie ook tabel 22).

Tabel 22: Aantal lesuren gespijbeld door MAVO3-leerlingen, opgave over een half jaar

aantal lesuren gespijbeld	aantal	%
geen lesuur gespijbeld	624	51,5
1 lesuur gespijbeld	159	13,1
2 of 3 lesuren gespijbeld	226	18,6
4 - 8 lesuren gespijbeld	105	8,7
9 of meer lesuren gespijbeld	98	8,1
totaal	1212	100

Bijna een kwart (23,7%) heeft in de enquêteperiode minstens een volledige lesdag gespijbeld. Van de geënquêteerde leerlingen heeft 5,6% dat 4 maal of vaker gedaan, 2,1% spijbelde 9 maal of vaker een gehele lesdag.

Tabel 23: Aantal lesdagen gespijbeld door MAVO3-leerlingen, opgave over een half jaar

aantal lesdagen gespijbeld	aantal	%
geen lesdag gespijbeld	931	76,3
1 lesdag gespijbeld	121	9,9
2 of 3 lesdagen gespijbeld	99	8,1
4 - 8 lesdagen gespijbeld	43	3,5
9 of meer lesdagen gespijbeld	26	2,1
totaal	1220	100

Op basis van de gegevens uit de leerlingenenquête schatten we de in de onderzochte periode door alle leerlingen gespijbelde lestijd gemiddeld tussen 1% en 1,5% van de totale lestijd. Wij hebben geen betrouwbare gegevens over zeer frequente spijbelaars, zodat het werkelijke percentage waarschijnlijk hoger ligt. Deze resultaten komen ongeveer overeen met resultaten van eerdere onderzoek naar spijbelgedrag.

Een groot percentage (36,1%) van de spijbelaars (leerlingen die uren of dagen spijbelen)

zegt vooral bij 1 of 2 bepaalde vakken te spijbelen. Dat zou erop kunnen duiden dat veel leerlingen een "spijbelstrategie" hanteren, waarbij het spijbelen als een middel gezien wordt om "vervelende" of "onbelangrijke" lessen of te verwachten negatieve resultaten van proefwerken, te vermijden (zie voor aard en rol van spijbelstrategieën bijvoorbeeld: Bijlsma-Frankema, 1986). Dit strategische spijbelen komt relatief meer voor, naarmate leerlingen vaker een uur spijbelen ($r=0.22$, $p=0.000$). Overigens blijkt de mate waarin een lesuur wordt gespijbeld, sterk samen te hangen met de mate waarin een lesdag gespijbeld wordt ($r=0.57$, $p=0.000$).

4.2 Spijbelen en de reacties van de school

We hebben de leerlingen die opgaven minimaal eenmaal gespijbeld te hebben, ook gevraagd naar de reacties van de school. De absentenregistratie lijkt in het algemeen niet erg effectief. Van de spijbelende leerlingen gaf slechts 23,5% op dat hun spijbelgedrag, volgens henzelf, bekend was bij de school. Kennelijk zijn leerlingen goed in staat om spijbelgedrag voor de school verborgen te houden. Dat hoeft niet persé het gevolg te zijn van slordig registreren: ook absentiebriefjes zijn te vervalsen. Een andere nuancering is ook nodig: het is waarschijnlijk dat leerlingen denken dat de school niets van het spijbelen weet, omdat ze nooit een reactie op het spijbelen hebben gehad. Inderdaad laten de reacties van de school op spijbelgedrag te wensen over. Slechts 11,4% van de spijbelaars meldde in de onderzochte periode ooit een gesprek over het spijbelen te hebben gehad met "iemand van school" en slechts 22,1% van de spijbelaars heeft ooit straf gehad voor het spijbelen.

In het kader van de bestrijding van het spijbelen is herhaaldelijk gesteld dat registratie door middel van een computer effectief het spijbelen zou kunnen tegengaan. Op de 8 scholen die melden van een "spijbelcomputer" gebruik te maken, wordt echter globaal even vaak gespijbeld als op scholen die geen spijbelcomputer gebruiken ($t=-1.21$, $p=0.23$ tweezijdig, voor hele dagen spijbelen en $t=0.23$, $p=0.82$ tweezijdig voor uren spijbelen). Registratie is kennelijk op zichzelf niet voldoende voor een effectieve spijbelbestrijding.

Dat registratie op zich onvoldoende is, blijkt ook uit het feit dat het verband tussen het percentage spijbelaars dat zegt dat het spijbelen bekend is bij de school, en de mate waarin er op school gespijbeld wordt, niet significant is ($r=-0.13$, $p=0.18$). Registratie lijkt weinig effect op spijbelgedrag te hebben, het gaat kennelijk om de reactie van de school op het spijbelen.

Onze gegevens leveren voor wat betreft effecten van de manier waarop de school omgaat met spijbelen, tot nu toe niet zo veel op. Laten we per school weer kijken naar de groep spijbelaars. Zou het ingrijpen van de school (door gesprekken of straffen) effectief zijn, dan kunnen we verwachten dat op scholen waarbij vaker door de school ingegrepen wordt, ook minder gespijbeld wordt. Onze gegevens wijzen wel enigszins in die richting, maar de verbanden zijn niet statistisch significant (correlaties van $r=0.16$, $p=0.12$, respectievelijk $r=0.16$, $p=0.13$).

Aan de hand van de gesprekken met conrectoren hebben we vier verschillende stijlen kunnen onderscheiden in de wijze waarop de conrector betrokken is bij registratie en afhandeling van absentiegevallen. Het is ons echter niet gelukt om verschillen in effectiviteit van deze vier verschillende registratie- en afhandelingsstijlen te vinden. De mate waarin gespijbeld wordt, verschilt niet significant bij de verschillende stijlen (variantie-analyse over 4 groepen, geen der groepen verschilt significant op $p=0.05$ -niveau). Naarmate de conrector meer persoonlijk is betrokken bij de absentenregistratie, melden spijbelaars vaker dat hun spijbelgedrag bekend is bij de school ($r=0.26$, $p=0.04$). Soortgelijke verbanden tussen registratie- en afhandelingsstijl en de mate waarin spijbelaars een gesprek of straf hebben gehad vanwege het spijbelen, blijken niet significant ($r=0.22$, $p=0.06$ respectievelijk

$r=0.15$, $p=0.15$).

4.3 Spijbelen en delinquentie

Over de relatie tussen spijbelen en delinquent gedrag wordt in Nederland de laatste tijd meer geschreven (Nijboer en Dijksterhuis, 1983). Algemeen wordt gesteld dat spijbelgedrag en delinquent gedrag sterk samenhangen (al is onbekend hoe die samenhang geïnterpreteerd moet worden). Deze samenhang is ook de basis van een experiment gericht op het bestrijden van spijbelgedrag, van het WODC (Mutsaers, 1987). Ook in ons onderzoek wordt deze samenhang bevestigd. Tussen de mate waarin men een enkel lesuur spijbelt en de delinquentiemaat bestaat een correlatie van 0.43 ($p=0.000$). Tussen de mate waarin men een lesdag spijbelt en de delinquentiemaat bestaat een correlatie van $r=0.37$ ($p=0.000$). Wat aanschouwelijker is waarschijnlijk tabel 24.

Tabel 24: Spijbelgedrag en delinquentiemaat

spijbelgedrag	gemiddeld aantal delicten	
geen lesuur gespijbeld	2,6	(N= 603)
1 lesuur gespijbeld	3,8	(N= 158)
2 - 3 lessuren gespijbeld	5,5	(N= 224)
4 - 8 lessuren gespijbeld	7,0	(N= 104)
9 of meer lessuren gespijbeld	9,1	(N= 97)
totaal	4,2	(N=1186)
geen lesdag gespijbeld	3,4	(N= 908)
1 lesdag gespijbeld	4,8	(N= 119)
2 - 3 lesdagen gespijbeld	7,5	(N= 98)
4 - 8 lesdagen gespijbeld	8,7	(N= 43)
9 of meer lesdagen gespijbeld	11,3	(N= 26)
totaal	4,2	(N=1194)

De reacties van de school op het spijbelgedrag blijken samen te hangen met de delinquentiemaat. Zo begaan spijbelende leerlingen van wie het spijbelgedrag bekend is bij de school, meer delicten ($t=-1.82$, $p=0.03$ eenzijdig) dan de spijbelaars van wie volgens eigen opgave het spijbelen niet bekend is. Leerlingen die een gesprek hebben gehad over het spijbelen, melden ook meer delicten dan leerlingen die geen gesprek hebben gehad ($t=-2.18$, $p=0.01$ eenzijdig). Voor het spijbelen gestrafte spijbelaars plegen meer delicten ($t=-3.64$, $p=0.00$ eenzijdig) dan spijbelaars die zeggen geen straf te hebben gehad voor het spijbelen. De verschillen zijn weliswaar significant maar niet echt groot. Een overzicht geven we in tabel 25.

Tabel 25: Reacties op spijbelgedrag en delinquentiemaat

reacties van de school op spijbelgedrag	gemiddeld aantal delicten	
spijbelen niet bekend bij school	5,8	(N= 452)
spijbelen bekend bij school	6,7	(N= 141)
geen gesprek over spijbelen met school	5,8	(N= 529)
gesprek over spijbelen met school	7,3	(N= 63)
geen straf voor spijbelen	5,6	(N= 464)
straf voor spijbelen	7,5	(N= 132)

De vraag is hoe we deze verschillen moeten interpreteren. Enerzijds blijkt uit nadere analyses dat van frequente spijbelaars vaker op school bekend is dat ze spijbelen: hoe meer er gespijbeld wordt, des te groter is de kans dat de school het tenslotte te weten komt. Bovendien hebben ze ook vaker een gesprek over het spijbelen gehad en zijn ze vaker voor het spijbelen gestraft. Anderzijds komt uit tabel 24 naar voren dat frequente spijbelaars meer delicten plegen. Tezamen verklaart dit de verschillen die in tabel 25 zijn weergegeven (zie voor een verhandeling over verschillen tussen delinquente en niet-delinquente spijbelaars: Hauber e.a., 1987).

5 SAMENVATTING EN CONCLUSIES

5.1 Inleiding

Het Vergelijkend Scholenonderzoek is een project van het Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatie Centrum (WODC) van het Ministerie van Justitie. Het onderzoek is uitgevoerd in het kader van het Beleidsplan Samenleving en Criminaliteit.

Doel van dit onderzoek is informatie te verkrijgen die voor scholen van nut kan zijn bij het bestrijden en voorkomen van crimineel gedrag van hun leerlingen. Het gaat daarbij om relatief lichte delicten zoals zwartrijden, winkeldiefstal en vandalisme. Daartoe wordt onderzocht welke schoolfactoren samenhangen met het deze vormen van delinquent gedrag van leerlingen.

Het onderzoek wordt uitgevoerd in twee fasen. Dit tussentijds verslag betreft alleen fase 1. In fase 1 zijn 52 scholengemeenschappen MAVO/HAVO/VWO uit de grootste 17 steden van Nederland betrokken. Gegevens zijn verkregen door een survey 1228 leerlingen uit de derde klas MAVO van deze scholengemeenschappen. Verder is er op elke school een gesprek geweest met de conrector voor de MAVO of een plaatsvervanger. Tenslotte zijn nog enige administratieve gegevens verzameld.

5.2 Resultaten: het delinquent gedrag van leerlingen

Voor alle delicten werd aan de leerlingen gevraagd of ze zich er het afgelopen half jaar aan schuldig hadden gemaakt. Bij de geënquêteerde leerlingen is zwartrijden het populairst: 40,4% van de leerlingen heeft er zich in dat half jaar wel eens aan schuldig gemaakt. Als we ons even beperken tot vermogensdelicten, volgen als goede tweede en derde winkelfraude (29,2%) en winkeldiefstal (25,0%). Ook heling van gestolen goederen komt vaak voor (19,7%). Minder populair, maar nog altijd veel voorkomend zijn (brom)fietsendiefstal (9,1%) en het stelen van geld van thuis (10,1%). Veel leerlingen (22,3%) geven lichte vormen van geweld (iemand slaan/schoppen) buiten school op. Bedreiging met een mes of een ander wapen komt veel minder voor (4,1%). De meest voorkomende vorm van vandalisme is graffiti (25,7%). De wat zwaardere vormen van vandalisme komen relatief minder voor: het beschadigen of kapotmaken van fietsen kwam bij 12,8% van de leerlingen voor; bus, trein of metro werden minder vaak "bewerkt" (6,3%).

De verschillen in tussen de geënquêteerde jongens en meisjes zijn relatief klein bij vermogensdelicten en iets groter bij vandalisme en geweld.

In de grotere steden plegen de leerlingen van MAVO3-klassen van scholengemeenschappen MAVO/HAVO/VWO duidelijk meer delicten dan leeftijdsgenoten.

Leerlingen die op school delicten plegen, doen dat over het algemeen ook buiten de school. Omgekeerd geldt hetzelfde. In de praktijk blijkt de plaats van het delict volstrekt onbelangrijk voor het onderzoek te zijn.

Naarmate leerlingen meer delicten plegen, blijken ze ook veel vaker op school gestraft te zijn. Leerlingen die vaker delicten plegen, hebben ook een negatievere houding tegenover school. Hun leermotivatie is minder, alhoewel hun leerprestaties in de klas niet minder hoeven te zijn. Ze hebben wel wat vaker een klas over moeten doen.

Op de onderzochte scholen wordt in een half jaar door de helft van de leerlingen minimaal een keer een uur gespijbeld en door een kwart minimaal een keer een hele lesdag. Het spijbelen blijft in verreweg de meeste gevallen onbekend bij de school, meestal blijft het spijbelen ook zonder gevolgen (gesprek of straf). Spijbelgedrag hangt duidelijk samen met delinquent gedrag. Leerlingen blijken, naarmate ze meer delicten plegen, ook veel vaker te spijbelen.

5.3 Resultaten: de delinquentiegraad van scholen

Scholen blijken aanzienlijk te kunnen verschillen in delinquentiegraad. Op de meest delinquente school uit het onderzoek werden per leerling ruim viermaal zoveel delicten opgegeven als op de minst delinquente school. De verschillen tussen scholen zijn zo sterk dat we mogen concluderen dat schoolgebonden factoren meer samenhangen met het delinquent gedrag van de onderzochte MAVO-leerlingen dan alle andere factoren gezamenlijk.

Het belang van schoolfactoren voor de mate van delinquent gedrag van leerlingen is al eens eerder beklemtoond. Zo werd in Engels onderzoek (Rutter e.a., 1979) aangetoond dat scholen sterk kunnen verschillen in delinquent gedrag van leerlingen en dat die verschillen ook met schoolse factoren samenhangen. Eerder onderzoek van het WODC (Junger-Tas, 1983) geeft aan dat verschillen in opleidingsniveau zeer sterk samenhangen met verschillen in delinquent gedrag.

Alhoewel het duidelijk is dat schoolgebonden factoren belangrijk zijn, is daarmee nog niet bepaald welke factoren dan zo belangrijk zijn. In fase 1 hebben we deze vraag willen beantwoorden door te kijken naar samenhangen met drie soorten schoolfactoren. In de eerste plaats zouden verschillen in delinquentiegraad samen kunnen hangen met gegevens zoals de schoolgrootte, de omgeving en de richting (signatuur) van de school. In de tweede plaats zouden scholen in delinquentiegraad kunnen verschillen, omdat ze verschillende publiek trekken: de sociale achtergrond of de leermogelijkheden van leerlingen kunnen immers stelselmatig verschillen. Ten derde zou de delinquentiegraad van scholen kunnen samenhangen met de wijze waarop de school zich organiseert.

Er blijkt weinig samenhang te zijn met zogenaamde fysieke en administratieve schoolkenmerken. De delinquentiegraad van de onderzochte scholen hangt niet samen met de grootte van de school. Ook de directe schoolomgeving is van weinig betekenis. Verschillen in richting van de school zijn niet van belang voor de delinquentiegraad. Zo verschillen scholen van christelijke signatuur in delinquentiegraad niet van openbare scholen.

Wij hebben geen duidelijke verbanden kunnen vinden tussen de sociale samenstelling van de leerlingenpopulaties en de delinquentiegraad van de onderzochte scholen. Zo blijkt dat de delinquentiegraad van de scholen niet samenhangt met het gemiddeld beroepsniveau van de ouders van leerlingen op de MAVO-afdeling. Ook het aandeel van leerlingen uit etnische minderheidsgroepen, blijkt op geen enkele wijze samen te hangen met de delinquentiegraad van de scholen. Samenhangen met de "kwaliteit" van de leerlinginstroom in de brugklas lijken ons niet waarschijnlijk: het advies dat het hoofd van de basisschool geeft bij de overgang naar de middelbare school, blijkt in ieder geval niet samen te hangen met delinquentiegraad van de school.

Ons onderzoek naar kenmerken van de schoolorganisatie levert slechts enige zwakke indicaties op. Voor een groot deel valt dat toe te schrijven aan het feit dat ons onderzoek naar de wijze waarop de school zich organiseert, noodzakelijkerwijs oppervlakkig was. Onderzoek naar de relatie tussen delinquent gedrag van leerlingen en bijvoorbeeld de dagelijkse gang van zaken op een school, is te intensief om op 52 scholen uitgevoerd te kunnen worden. In de tweede fase van dit onderzoek zal, op een beperkt aantal scholen, de schoolorganisatie veel meer in de schijnwerpers komen te staan.

Onderzoek naar de samenhang tussen delinquentiegraad en schoolcultuur levert meer resultaten op. Zo blijkt dat scholen een hogere delinquentiegraad hebben naarmate er op die scholen vaker gestraft wordt en/of naarmate de schoolhouding en/of de leermotivatie van de leerlingen op die scholen negatiever is. Ook blijkt belangrijk te zijn wat de docenten (volgens de leerlingen) vinden van de tijd die aan het huiswerk wordt besteed (voldoende/onvoldoende tijd). Naarmate op een school de docenten daarover meer tevreden zijn (volgens hun leerlingen), heeft die school een lagere delinquentiegraad. Alhoewel

bovenstaande resultaten op verschillende wijzen te interpreteren zijn, blijkt uit deze resultaten wel het belang van de schoolcultuur.

5.4 Conclusies

Uit het voorafgaande bleek dat:

- In grote steden de leerlingen van de MAVO-afdeling van scholengemeenschappen MAVO/HAVO/VWO relatief veel delicten plegen.
- De reacties van de onderzochte scholen op spijbelgedrag vaak ontoereikend zijn.
- Leerlingen vaker delicten plegen als ze ook spijbelen en naarmate ze vaker spijbelen.
- Leerlingen vaker delicten plegen als ze negatief tegenover school en leerkrachten staan, als ze vaker gestraft zijn op school en als ze minder gemotiveerd zijn.
- Scholen onderling dermate veel verschillen in delinquentiegraad, dat schoolgebonden factoren belangrijker moeten zijn voor de verklaring van delinquent gedrag van leerlingen dan de andere factoren gezamenlijk.
- Deze grote verschillen niet verklaard kunnen worden door verschillen in gegevens zoals de omgeving van de school, de grootte van de school, de richting van de school of de sociale of "intellectuele" samenstelling van de leerlingenbevolking.
- Onduidelijk blijft in hoeverre organisatiekenmerken van de school verband houden met de delinquentiegraad.
- Wel duidelijk is dat de schoolcultuur van belang is, al is nog onduidelijk waar dat belang precies uit bestaat.
- Ook duidelijk is dat de wijze waarop de school met spijbelen omgaat, samenhangt met de delinquentiegraad van de school.

Als we deze resultaten overzien, is opvallend dat juist die kenmerken van scholen waar de school over het algemeen in principe geen vat op heeft, relatief weinig samenhangen met delinquent gedrag van de leerlingen. Kijken we naar de leerlingen, dan zien we dat sfeer-tekenende indicaties zoals spijbelgedrag, leermotivatie, de wijze waarop met huiswerk wordt omgegaan, straf op school en de houding tegenover school en leerkrachten, juist wel verband houden met delinquentie. Dat suggereert dat de school zelf invloed zou kunnen uitoefenen op het delinquent gedrag van haar leerlingen. Aan de hand van de onderzoeksresultaten tot nu toe, kunnen we echter nog maar weinig zeggen over de wijze waarop delinquent gedrag voorkomen of bestreden kan worden.

BIJLAGE 1: VERANTWOORDING LEERLINGSCHALEN

1. Criminaliteitsschalen

In het criminologisch onderzoek is het gebruikelijk om self report gegevens over criminaliteit samen te vatten in criminaliteitsschalen. Over het algemeen is het goed mogelijk gebleken om criminaliteitsschalen samen te stellen met een redelijke betrouwbaarheid voorzover het gaat om niet al te zware delicten (Rutter en Giller, 1983). Een van de belangrijkste voordelen van het werken met criminaliteitsschalen is de vereenvoudiging van de analyse. Een vereenvoudiging van de analyse wordt bereikt, omdat er in plaats van een reeks afhankelijke variabelen, een enkele afhankelijke variabele komt. Dat betekent in plaats van een reeks parallelle analyses, nog slechts 1 analyse. Bovendien is de schaal in het algemeen van hoger meetniveau dan de afzonderlijke items en dat is een groot voordeel bij de keuze van te gebruiken statistische technieken. Voor het Vergelijken Scholenonderzoek geldt dat zeker, omdat de items slechts dichotoom zijn (twee antwoordcategorieën: "ja" en "nee"). Een delinquentieschaal is in ieder geval op ordinaal niveau en kan meestal wel als numerieke variabele gezien worden. Tegenover het voordeel van de vereenvoudiging staat als bijbehorend nadeel het verlies aan specifieke informatie. Als we eenmaal met een delinquentieschaal werken, "vergeten" we om welk(e) delict(en) het nu precies gaat. Dat is bijvoorbeeld nadelig als we ons in de analyse richten op een enkele school. Delicten zijn vaak schoolgebonden: op een school midden in een groot winkelcentrum zullen delinquente leerlingen vaker kiezen voor het delict "diefstal in winkels" dan op een school in een buitenwijk zonder winkels. Voor het begrijpen van de specifieke problemen van deze ene school is daarom analyse per item vaak nuttig. Ook om beleidsredenen is het vaak nuttig om in ieder geval aan te geven welke delicten bij scholieren populair zijn en welke zeldzaam zijn.

De conclusie uit voorafgaande is dat schaling, mits methodologisch gezien goed uitgevoerd, voor ons onderzoek nuttig is. Itemsgewijze analyse is nuttig bij detailstudie en bij een meer specifieke beschrijving van delinquent gedrag. In de volgende paragraaf komen dan ook eerst de specifieke delicten aan de orde. Paragraaf 3 gaat vervolgens in op de schalingsprocedure.

Bij de constructie van de delinquentieschaal is gebruik gemaakt van de volgende strategie. Eerst worden alle items bekeken op dimensionaliteit: de centrale vraag is hoeveel dimensies een delinquentieschaal zou moeten hebben. Er wordt in het bijzonder bekeken in hoeverre de theoretisch aangebrachte onderscheiden (binnen- tegenover buitenschoolse delicten, vermogensdelicten tegenover vandalisme/geweld) ook in de gegevens terug te vinden zijn. Vervolgens worden, na verwijdering van eventuele "outliers", items samengevoegd tot een of meer (eendimensionale) schalen. De aldus gevormde schalen worden vervolgens nog eens apart op interne samenhang gecontroleerd.

Een eerste analyse over alle 32 items met behulp van HOMALS levert een plot op die 3 items aanwees als typische outliers. Twee van de drie outliers bleken de items te zijn over diefstal van medeleerlingen. In het tussenrapport gaven we aan dat er op deze items nauwelijks gescoord werd. We hebben daarom deze items verwijderd uit de schaal. Het derde item is in de vragenlijst opgenomen om te controleren in hoeverre leerlingen de vragenlijst serieus invulden (dat bleek in het algemeen het geval te zijn). Het item is niet bedoeld geweest als onderdeel van de delinquentieschaal. We hebben daarom ook dit item verwijderd.

Een tweede analyse over de resterende 29 items, met behulp van HOMALS, levert een

sterke aanwijzing voor eendimensionaliteit op. De items van de verwachte "subschalen" (bv. "vermogensdelicten" of "binnenschoolse delicten") zijn in de plot niet gegroepeerd. Dat duidt er op dat onderscheid van de delinquentieschaal naar subschalen weinig zinvol is: in dat geval zouden we immers clusters moeten waarnemen. De itemplot geeft bovendien een beeld te zien van 29 items die redelijk op een rechte lijn liggen. De categorieënplot levert, geheel naar wens, een fraai "hoefijzermodel" op. Onze conclusie is dan ook dat een eendimensionale schaal zeker mogelijk was.

De analyse op dimensionaliteit is nog eens overgedaan met behulp van FACTORANALYSE op correlatiecoëfficiënten. De eigenwaarden van de factoren zijn respectievelijk 7.65, 1.44; 1.32, 1.28, enz. De eerste factor verklaart 26,4% van de variantie. Deze resultaten bevestigen duidelijk onze conclusie uit HOMALS.

Uitgaande van de eendimensionaliteit is een schaal geconstrueerd, waarbij de itemscores over de geselecteerde 29 items ongewogen worden opgeteld. Een test van deze schaal met behulp van het SPSS-pakket RELIABILITY levert een Cronbach's alpha op van 0.89. Een sterke schaal derhalve. We hebben op basis van deze test besloten om wegingen achterwege te laten. De schaal is zonder wegingen eenvoudig te interpreteren als het aantal soorten delicten waarop door leerlingen positief gescoord is. Een wegingsprocedure zou de interpretatie heel wat moeilijker gemaakt hebben.

Op basis van de HOMALS-plot en de hoge interne samenhang van de schaal, is de conclusie gerechtvaardigd dat onderscheid tussen binnenschoolse en buitenschoolse delicten en onderscheid tussen vermogensdelicten en vandalisme/gewelddelicten in dit onderzoek weinig zinvol is. In het rapport werken we dan ook met een enkele delinquentieschaal.

2. Beschrijving en verantwoording houdings/gedragsschalen

De strategie die gevolgd is bij de houdings/gedragsschalen, is globaal dezelfde als die bij de vorming van de delinquentieschaal. Dat betekent eerst onderzoek naar dimensionaliteit bij een grote groep items waarvan de scores globaal de schoolhouding van leerlingen moeten weergeven. Vervolgens worden items verwijderd en worden eendimensionale schalen geformuleerd. Tenslotte volgt onderzoek naar de interne samenhang van de nieuwgevormde schalen.

De items zijn eerst op dimensionaliteit onderzocht met behulp van HOMALS. Een eendimensionale of tweedimensionale oplossing is afgewezen op basis van de plot van discriminatiewaarden en de geringe grootte van de eigenwaarden op de eerste twee dimensies (0.15 en 0.11). Bij een driedimensionale analyse blijkt uit de categoriekwantificaties dat het grootste deel van de items te groeperen zijn tot 3 subschalen. Deze drie subschalen zijn te interpreteren als (1) de waarde van de relaties met medeleerlingen, (2) de waardering van de relaties met leerkrachten en "de school" en (3) de leermotivatie.

FACTORANALYSE op correlatiecoëfficiënten levert op dat uitgaan van 3 factoren (eigenwaarden van respectievelijk 3.76, 2.85, 2.02, 1.40, enz. bij een cumulatieve verklaarde variantie van respectievelijk 14,5%, 25,4%, 33,2%, 38,6%, enz.) vruchtbaar is. Analyse van de factorladingen, levert een groepering van items op die globaal dezelfde is, als die van de HOMALS-analyse.

Uit afzonderlijke analyse van de drie subschalen blijkt dat de leermotivatieschaal goed is ($\alpha=0.70$) en de schaal "band met medeleerlingen" matig ($\alpha=0.60$). Hoewel de schaal "band met school" op zich een aanvaardbare samenhang had ($\alpha=0.78$), leerde nadere inspectie van de items van deze schaal dat we, inhoudelijk gezien, met twee verschillende

soorten items te maken hadden. Dit inhoudelijke argument werd gesteund door een betrekkelijk lage correlatie tussen deze twee groepen items ($r=0.36$). De twee gevormde subschalen bleken daarentegen beide een goede interne samenhang te hebben: de schaal "schoolhouding" had een alpha van 0.72, de schaal "ervaringen met straf op school" had een alpha van 0.81.

BIJLAGE 2: LIJST VAN VERMELDE LITERATUUR

Deze lijst beperkt zich tot de literatuur die in het verslag ook expliciet is genoemd. Wie een veel vollediger overzicht wil krijgen van de literatuur over "school en delinquentie", kan daarvoor contact opnemen met Jaap de Waard, SEC-documentatie (H122), Postbus 20301, 2500 EH 's-Gravenhage, tel. 070-706555.

Bruinsma, G.J.N. Criminaliteit als sociaal leerproces. Een toetsing van de differentiële-associatietheorie in de versie van Karl DieterOpp. Proefschrift. Nijmegen/Arnhem, april 1985.

Bijlsma-Frankema, K. Schoolse voorwaarden en schooluitval. Themanotitie. Amsterdam, 1986.

Centraal Bureau voor Statistiek. Dagscholen voor vwo, havo en mavo. Den Haag, 1984.

Hauber A.R., L.G. Toornvliet en H.M. Willemsse. De relatie spijbelen-criminaliteit nader gezien. Justitiële Verkenningen, 9e jaargang nummer 4, Themanummer "School en criminaliteit", 1987.

Hirschi, T. Causes of Delinquency. Berkeley/Los Angeles, 1969.

Junger-Tas, J. e.a. Jeugddelinquentie; achtergronden en justitiële reactie. Den Haag, Ministerie van Justitie, 1983.

Junger-Tas, J. en M. Kruissink. Ontwikkelingen van de Jeugdcriminaliteit. Den Haag, WODC (in voorbereiding).

Marwijk Kooy-von Baumhauer, E. van. Scholen verschillen. Rotterdam/Groningen, 1984.

Mutsaers, M.J.M. Experiment criminaliteitspreventie binnen het LBO. Justitiële Verkenningen, 9e jaargang nummer 4, Themanummer "School en criminaliteit", 1987.

Nijboer, J.A. en F.P.H. Dijksterhuis. Onderwijs en delinquentie, onderzoek met behulp van een theoretisch model naar de relatie tussen het functioneren op school en delinquentie. Groningen, Criminologisch Instituut, 1983.

Rutter, M. e.a. Fifteen thousand hours Secondary schools and their effects on Children. Somerset, 1979.

Samenleving en criminaliteit. Een beleidsplan voor de komende jaren. Den Haag, mei 1985.

Samenleving en criminaliteit. Voortgangsrapportage 1986. Den Haag, mei 1986.

Vries, G.C. de. Schoolcultuur als uitdaging en als opgave: over verzuim, delinquentie en de invloed van de school.

Justitiële Verkenningen, 9e jaargang nr. 4, Themanummer "School en criminaliteit", 1987.